

Tshekkoslovakian kriisistä Suomeen välittynyt kuva

Suomessa ei juuri seurattu Tshekkoslovakian tilannetta ennen vuotta 1968. Kommunistivalta oli pysynyt pitkään stalinistisena, eikä se ollut horjunut edes vuonna 1956, kuten tapahtui Puolassa ja Unkarissa. Muista itäblokin maista poiketen Tshekkoslovakiaan ei sodan jäljiltä jäänyt venäläisiä miehitysjoukkoja. Tilanne muuttui alkuvuodesta 1968, kun uusi puoluejohto, kärjessä Aleksander Dubchek, aloitti laajan reformiohjelman, jolla pyrittiin luomaan "ihmiskasvoista sosialismia". Pyrkimyksenä oli lähinnä taloudellisen tehokkuuden parantaminen päätösvaltaa hajauttamalla, mutta sensuurin poistaminen vapautti myös voimakkaan kritiikin kommunistipuoluetta kohtaan.

Lehdissä kerrottiin, että Neuvostoliiton ja muiden Varsovan liiton maiden johtajat -- Romaniaa lukuun ottamatta -- arvostelivat jyrkästi Dubchekin johtamaa kokeilua, koska he pelkäsivät sen vaarantavan kommunistivallan koko itäblokissa. Neuvostoliitto viittasi myös tarpeeseen vahvistaa Tshekkoslovakian puolustusta, kun maan armeijaa ei enää pidetty luotettavana.

Varsovan liiton maiden johtajat neuvottelivat kesällä 1968 useaan kertaan Tshekkoslovakian johdon kanssa. Jugoslavian presidentti Josip Tito asettui julkisesti puoltamaan Dubchekin uudistuksia. Tiedostusvälineissä selostettiin laajalti kriisin kehittymistä, mutta sen kärjistymistä aseellisen intervention asteelle ei pidetty kovin todennäköisenä.

Kun Varsovan liiton joukot (Romaniaa ja Albaniaa lukuun ottamatta) aloittivat yöllä 20./21.8.1968 Tshekkoslovakian miehityksen, uutistoimistot välittivät heti tiedon myös Suomeen. Aamulla oli käytössä jo läntistä kuva-aineistoa, ja Suomen yleisradion toimittaja selosti tapahtumia.

Vaikka Suomessa oli seurattu Tshekkoslovakian kriisin kehittymistä, miehityksen alkaminen tuli kuitenkin yllätyksenä. Presidentti Kekkoselle kerrottiin Varsovan liiton operaatiosta vasta varhain aamulla. Suurlähettiläs A.E. Kovalev saapui klo 8 selostamaan tilannetta ja tuomaan esille Neuvostoliiton kannan. Kovalev vaikutti hermostuneelta sekä asiansa vakavuuden että ilmenneiden yhteydenottovaikeuksien vuoksi.

Hallitus julkaisi kannanoton, jossa valitettiin, ettei erimielisyyksiä kyetty sopimaan neuvotteluteitse. Lisäksi todettiin, että hallitus seuraa tarkoin tilanteen kehitystä ja suhtautuu siihen puolueettomuuspolitiikan mukaisesti. Pääministeri Koivisto puhui radiossa pyrkien rauhoittelemaan mielialoja. Hän sanoi, että viimeisten tietojen mukaan kriisin vakava kärjistyminen voitaisiin vielä estää.

Radiossa ja televisiossa ei tunteita pidätelty yhtä tarkoin. Tuolloin valtiollisena monopolina toiminut yleisradio oli valmistautunut nopeaan tiedonvälitykseen, joskaan nimenomaan Tshekkoslovakian miehityksen alkamiseen ei täsmällisesti osattu varautua. Radion uutistoimitus aloitti toiminnan seuraamisen kello neljältä aamulla, ja aamusta alkaen lähetettiin ylimääräisiä uutislähetystyksiä, joihin materiaali tuli lähinnä läntisiltä

uutistoimistoilta. Yleisradion toimituksille annettiin kuitenkin ohje välttää suoria lähetyksiä Helsingin mielenosoituksista, niiden "mainostamista" ja Tshekkoslovakian miehityksen vertailua Unkarin kansannousuun vuodelta 1956.

Neuvostoliitto pyrki vaikuttamaan siihen, että myös sen näkemykset tulisivat esille Suomessa, mutta menestys ei ollut kovin hyvä. Se aiheutui osaltaan Neuvostoliiton heikosta valmistautumisesta uudenaikaiseen informaatiotosodankäyntiin, joten myös moitteet Yleisradion uutisten liiallisesta länsimielisyydestä voitiin torjua.

Suomalainen lehdistö asennoitui miehitykseen yleisesti ottaen neutraalisti -- ainakin verrattuna läntisen naapurimaan lehdistöön. Ruotsin suurlähettiläs Ingemar Hägglöfin mukaan "Suomen lehdistö pysytteli, kuten aina kriisiaikoina, vaitonaisena ja lojaalina".

Lännen viralliset reaktiot olivat laimeat verrattuina eri maiden kansalaisten spontaaneihin kannanottoihin. Naton piirissä oli jo etukäteen päätelty, että kyseessä olisi Varsovan liiton sisäinen asia, johon ei kannattanut puuttua. Miehityksen nopeus ja siihen käytetyt suuret voimat kylläkin yllättivät.

Elokuun loppuun mennessä ei ilmennyt mitään sellaista, jotka olisi kertonut kriisin koskevan suoranaisesti Suomea. Syyskuun alussa sen sijaan saatiin eräitä tietoja, joiden perusteella hallitus arvioi kriisin heijastuvan myös Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin.

Suurlähettiläs Hallama lähetti Moskovasta 13.9. hälyttävän analyysin, jonka pohjana oli Novoje Vremjan kirjoitus. Siinä oli puhuttu Naton pohjoisesta sivustasta uhkaavana tekijänä. Hallaman käsityksen mukaan: "Sotilaspiireillä on varmasti suunnitelmansa Suomenkin osalta." Moskovassa oli kasvanut epäily myös Suomen sisäpoliittista tilannetta kohtaan, kun Neuvostoliiton arvostelu oli kasvanut.

Pääministeri Kosygin saapui 7. lokakuuta selostamaan tilannetta presidentti Kekkoselle vakuuttaen, että kriisi oli Varsovan liiton sisäinen asia eikä koskenut suhteita Suomeen. Keskusteluissa esille nousi myös kauppapolitiikka, jolloin Kosygin lupasi muun muassa kiirehtiä öljytoimituksia, joissa oli ollut vaikeuksia. Kekkonen oli tyytyväinen saamiinsa selvityksiin ja laati käydyistä keskusteluista laajan muistion, joka jaettiin tärkeimmille ministereille. Lisäksi presidentti informoi eräitä talouselämän vaikuttajia ja Ruotsin suurlähettilästä. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta sai myös asianmukaisen selvityksen.

Lokakuun lopulla Suomessa jäätiin seuraamaan Tshekkoslovakian tilanteen "normalisointia", kuten siellä käytetty virallinen termi kuului. Voitiin kuitenkin aavistella, että raskaan aseellisen voiman käytöllä tulisi olemaan pitkäaikaisia seurauksia Euroopan tilannekehitykselle.

Lähteinä mm: Mauno Koivisto, Liikkeen suunta (1997), s. 149 - 154; Juhani Suomi, Taistelu puolueettomuudesta (1996), s. 110 - 155; Pekka Visuri, "Tshekkoslovakian miehitys 1968" teoksessa Suomi ja kriisit (2003), s. 73 - 85.

